

ВІД ПОЛЬОВОЇ ДО ЕДИЦІЙНОЇ АРХЕОГРАФІЇ

Упродовж 2000 – 2004 років під час археографічних експедицій, на наукових диспутах, якими був насичений початок нового тисячоліття, під час чайних бесід і довгих розмов у бібліотечному закутку кафедри джерелознавства та історіографії Запорізького університету обговорювались жагучі питання усної історії. Адже кожна експедиція, під час якої дослідники занурювалися в специфічний і ні на що більше не схожий соціум, ставила численні питання, стимулювала появу нових ідей і концептуальних положень. Втім одне питання здавалося доволі болючим, - це принципи та правила передачі друкованим словом зібраних і записаних на диктофони усних розповідей. До цього долучались Анатолій Бойко, Володимир Мільчев, Юлія Головка, Наталя Сурева, Олександр Старух, Сергій Білівненко та багато інших. Нарешті, коли стали проявлятися принципи передачі усного слова, було вирішено провести всеукраїнський круглий стіл, присвячений обговоренню цих принципів. Оформлення обговорюваних принципів у методичні рекомендації було доручено Наталі Суревій. Після численних обговорювань тексту його було надруковано і заздалегідь розіслано вченим – майбутнім учасникам круглого столу. Нарешті, 11 березня 2005 року в Запоріжжі за круглим столом зібрались провідні фахівці у галузі архівознавства, фольклористики, археографії, джерелознавства. Зокрема, в круглому столі взяли участь Віктор Брехуненко, Надія Довженко, Михайло Красиков, Ірина Павленко, Олександр Тедєєв, Валентина Шандра, Анатолій Бойко, Володимир Мільчев, Наталя Сурева та інші.

Робота круглого столу виявилася досить продуктивною. Численні пропозиції, які набували певної форми і змісту під час дискусій, поступово конкретизували представлений матеріал. Набував конкретності понятійний апарат, визначалися дефініції та принципи. Як наслідок, первісний текст набув суттєвих змін. Але саме в такому вигляді методичні рекомендації були апробовані і прийняті за основу. В подальшому ці рекомендації були апробовані науковою радою Інституту української археографії та джерелознавства ім. М.С.Грушевського НАН України. Новий варіант рекомендацій публікується, на жаль, лише зараз, у першому томі “Усної історії Степової України”.

МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ ДО ВИДАННЯ ДЖЕРЕЛ УСНОЇ ІСТОРІЇ

1. Правові та етичні питання видання джерел усної історії

Записане на аудіальному або аудіовізуальному носії інтерв'ю та його транскрипція є об'єктом спільного авторського права оповідача та опитувача (та/або установи, яку він представляє). Авторське право виникає після закінчення запису інтерв'ю і не підлягає обов'язковій реєстрації (ст. 8 Закону України "Про авторське право і суміжні права"). Передача права на публікацію джерел усної історії має фіксуватися письмовою юридичною угодою відповідно до діючого законодавства України щодо захисту авторських прав.

Публікація джерел усної історії має відбуватися згідно з чинним законодавством України про захист персоніфікованої інформації та прав людини на приватне життя та приватну інформацію.

2. Основні принципи, типи, види та форми публікації усних джерел

2.1. Основні принципи публікації усних джерел

Принципи археографічної публікації джерел усної історії мають виходити з розуміння природи й особливостей усних повідомлень та максимально наближати друкований текст до першоджерела.

З метою полегшення аналізу та інтерпретації джерел аудіальний/аудіовізуальний запис транскрибується. Транскрипція є першим та найбільш відповідальним етапом археографічного опрацювання джерел усної історії. Транскрипт звукозапису не має самостійного джерельного значення, якщо аудіо- або аудіовідеозапис інтерв'ю не втрачений.

У ході транскрипції звуки передаються писемною мовою. Обрані знаки пунктуації, компонування речень та абзаців неминуче змінюють семантику повідомлень. У писемному тексті втрачається багато смислових й емоційних акцентів усного мовлення, розставлених за допомогою інтонацій, ритму, пауз, швидкості, динаміки голосу. Емоційні переживання респондента вказують на значення тієї або іншої історичної події у житті людини. Часто вони відбивають сприйняття та оцінку подій, яку оповідач не може або не хоче виразити словом чи сам не усвідомлює. Саме народна мова, з її достатньо обмеженим лексичним

запасом та простими граматичними конструкціями, як правило, вирізняється багатством інтонацій та голосових модуляцій.

Перехід від доджерельної до джерельної стадії побутування усних повідомлень відбувається в результаті інтерв'ю. У процесі інтерв'ювання кожна із сторін впливає одна на одну. Історик обирає оповідачів, обирає тему та запитання для розмови. Навіть якщо опитувач тільки слухає і не ставить запитань, його присутність впливає на атмосферу, в якій людина згадує минуле та розповідає про нього. У ході розмови уявлення історика про минуле можуть передаватися респонденту та впливати на його відповіді. Таким чином, у створенні нового джерела беруть активну участь обидві сторони. Тому принципи вибірки оповідачів, підготовки інтерв'ю та формулювання запитань є суттєвими чинниками, що впливають на зміст усного повідомлення.

2.2. Основні типи видань джерел усної історії

Залежно від мети, завдань та цільової аудиторії публікації джерел усної історії вирізняємо *науковий* та *науково-популярний* типи видань.

Видання наукового типу повинно максимально зберегти інформацію усного повідомлення та донести її до дослідника.

Видання науково-популярного типу призначені для поширення історичних знань та задоволення культурологічних потреб широкої громадськості.

2.3. Види та форми видань джерел усної історії

Залежно від завдань видання та складу джерел видання джерел усної історії можуть бути зорганізовані за *локально-груповим* або *тематичним* принципами.

Видання, зорганізовані за локально-груповим принципом, складаються з джерел усної історії одного населеного пункту або його частини, одного історико-географічного регіону, однієї суспільної групи, суспільного руху або організації.

Тематичні видання включають джерела усної історії з певної теми, незалежно від місця проведення інтерв'ю, місця народження, проживання, сфери занять респондента. Тематичні видання задовольняють науковий інтерес щодо суспільного досвіду переживання масштабного історичного процесу або події (війна, революція, репресії, колективізація, голодомор, катастрофи).

Видання джерел усної історії може здійснюватися комплексним, друкарським або недрукарським способом. Комплексний спосіб (усні повідомлення подаються у вигляді транскрипції та в аудіальному/аудіовізуальному записі) є оптимальним, друкарський (усні повідомлення подаються у вигляді транскрипції) – допустимим у

омлення подаються у вигляді транскрипції) – допустимим у випадку, коли технічні чи економічні причини не дозволяють опублікувати джерела усної історії оптимальним комплексним способом.

Джерела усної історії можуть бути видані у формі серій, окремих збірок, публікацій у періодичній пресі, додатках до наукових праць.

Джерела усної історії можуть бути видані *недрукарським* шляхом, на аудіальних/аудіовізуальних носіях.

3. Принципи відбору джерел усної історії

Робота над підготовкою видання починається зі встановлення типу, виду видання та визначення кола джерел для публікації.

Відбір джерел проводиться на основі загальних принципів джерелознавчого аналізу документів, а також на основі особливих критеріїв та конкретних способах відбору, розроблених для конкретного едиційного проекту.

Кожне джерело усної історії піддається при відборі науково-критичному аналізу. Основними критеріями відбору є відкритість оповідача, його здатність висловлюватися, належні умови проведення інтерв'ю (сприятливий емоційний настрій респондента, відсутність третіх осіб, які могли б впливати на респондента, та ін.).

Бажано, щоб у межах одного видання (або структурної частини видання) джерела усної історії висвітлювали одні й ті ж аспекти історичних подій, тобто мали схожу структуру запитань та відповідей.

У виданнях наукового типу відбір повинен забезпечити найбільш повний склад документів у встановлених для видання географічних, або/та тематичних межах.

Для видання науково-популярного типу відбираються джерела усної історії, які містять найбільш повну та виразну інформацію з найважливіших питань видання.

4. Транскрипція джерел усної історії

4.1. Методи транскрипції усних повідомлень

Залежно від мети, завдань та цільової аудиторії публікації джерел усної історії вирізнямо науково-критичний та популярний методи транскрипції усних повідомлень.

Науково-критичний метод транскрипції застосовується для видань наукового типу. Запропоновані правила публікації джерел усної історії для наукових видань дозволяють врахувати природу джерел усної історії, максимально зберегти інформацію усного повідомлення та донести її до дослідника.

Популярний метод письмової передачі усних повідомлень рекомендується для застосування у виданнях науково-популярного типу. Популярний метод дозволяє спростити використання джерела та наблизити джерело усної історії до непрофесійного читача.

4.2. Рекомендації щодо транскрипції усних повідомлень науково-критичним методом

Видання джерел усної історії науково-критичним методом адресоване науковцям, зорієнтованим на дослідження суб'єктивного досвіду переживання історичних подій: сприйняття та оцінки історичних фактів, мотивацій поведінки, ціннісних орієнтирів, інших компонентів внутрішнього світу людини минулого. Цей метод транскрипції джерел усної історії застосовується у виданнях наукового типу.

При здійсненні видання науково-критичним методом обов'язковим є подання інформації щодо принципів вибірки респондентів, підготовки інтерв'ю, умов проведення інтерв'ю, формулювання запитань.

Видання джерел усної історії науково-критичним методом здійснюється виключно синхронною формою — усні повідомлення подаються в аудіо- або аудіовідеозаписі та друкарським способом у вигляді транскрипції. Якщо аудіо-, аудіовідеозапис подається у цифровому форматі, до видання слід обов'язково долучити програмне забезпечення для відтворення запису.

До роботи над текстом транскрипції має залучатися фахівець-мовознавець.

Для видання джерел усної історії науково-критичним методом здійснюється транскрипція запису інтерв'ю (запитань та відповідей) із застосуванням звичайних знаків пунктуації: звичайне твердження — /./; звичайне запитання — /?/; запитання з емпіазою — /?! або ??/; твердження з емпіазою — /!/ та ін.

Текст однієї репліки на абзаци не розділяється. Транскрипція має бути максимально наближеною до усного мовлення, включати всі повтори, обмовки та ін. Не допускається виключення таких повторів, обмовок та інших елементів усного мовлення. Зміни в емоційному стані оповідача рекомендується помічати у квадратних дужках.

Репліки опитувача та оповідача публікуються мовою оригіналу, при потребі супроводжуються перекладом.

При виданні джерел усної історії науково-критичним методом не допускається публікації окремих витягів з інтерв'ю, оскільки втрачається контекст, який є суттєвим для інтерпретації усного повідомлення.

4.3. Рекомендації щодо транскрипції усних повідомлень науково-популярним методом

Транскрипція джерел усної історії науково-популярним методом адресована професійним історикам, зорієнтованим на встановлення перебігу фактів та подій, не відображених в інших типах джерел і водночас доступна для сприйняття широкої громадськості й може задовольнити культурологічні потреби. Науково-популярний метод транскрипції джерел усної історії може бути використаний у виданнях науково-популярного типу.

Науково-популярний метод транскрипції передбачає передачу на письмі відповідей респондента із застосуванням звичайних знаків пунктуації: звичайне твердження – ./.; звичайне запитання – /?/; запитання з емфазою – /?! або ??/; твердження з емфазою – /!/ та ін. Транскрипція запитань опитувача не є обов'язковою.

Для полегшення сприйняття публікації рекомендований розподіл тексту на абзаци всередині однієї репліки. Повтори, вигуки, обмовки, інші елементи усного мовлення, які не несуть інформаційного навантаження, можуть бути опущені.

Видання джерел усної історії науково-популярним методом транскрипції може здійснюватися комплексним або друкарським способом. Комплексний спосіб (усні повідомлення подаються у вигляді транскрипції та в аудіальному/аудіовізуальному записі) є оптимальним, друкарський (усні повідомлення подаються у вигляді транскрипції) – допустимим у випадку, коли технічні чи економічні причини не дозволяють опублікувати джерела усної історії оптимальним комплексним способом. У виданнях наукового типу рекомендується публікація джерел усної історії комплексним способом, у виданнях науково-популярного типу – друкарським.

У випадку, якщо технічні й економічні умови дозволяють, науково-популярне видання може містити аудіо-, аудіовідеозапис найбільш яскравих та доступних для розуміння фрагментів інтерв'ю. Допускається публікація окремих витягів з інтерв'ю.

5. Археографічне оформлення текстів-транскрипцій джерел усної історії

5.1. Заголовки текстів-транскрипцій джерел усної історії

Текст-транскрипція кожного джерела усної історії забезпечується редакційним заголовком, котрий містить загальну характеристику джерела. У заголовку вказується:

- дати та місця проведення інтерв'ю;
- прізвище, ім'я, по батькові респондента;

- дата та місце народження респондента;
 - місце постійного проживання респондента на момент інтерв'ю;
 - ім'я особи, яка здійснювала інтерв'ю.
- Зразок заголовку:

2002 р., червень 27 — с. Біленьке Запорізького району Запорізької області — Інтерв'ю з Цебро Катериною Іванівною, 1921 року народження, мешканкою с. Біленьке Запорізької області, проведене Н.І. Швайбою

5.2. Легенди текстів-транскрипцій джерел усної історії

Легенда вказується слідом за текстом-транскрипцією джерела усної історії. Легенда має вказувати на архівосховище й архівний шифр відповідного аудіо- або аудіовідеозапису, тривалість запису. У випадку, якщо подається лише витяг з інтерв'ю, доцільно вказати відповідний номер частини документа (номер та сторона магнітофонної касети, номер/назва файлу на компакт-диску або ін.) та хронологічні характеристики (хвилини/секунди початку та закінчення) фрагмента запису.

6. Науково-довідковий апарат публікації джерел усної історії

До складу науково-довідкового апарату входять:

- передмова від упорядника або редакційної колегії;
- історична передмова;
- археографічна передмова;
- список скорочень;
- словник термінів, діалектизмів та рідковживаних слів;
- перелік текстів-транскрипцій, що публікуються;
- перелік аудіальних або аудіовізуальних записів, які додаються;
- список респондентів, чиї усні повідомлення публікуються, із коротким біографічним описом на кожного;
- примітки та коментарі;
- анотовані іменний, географічний покажчики або індекс;
- перелік використаних джерел та бібліографія;
- зміст.

Склад науково-довідкового апарату і зміст його частин залежать від типу, форми та цілі видання.

Археографічна частина передмови містить:

- вказівку на призначення видання;

- хроніку проведення експедицій з усної історії, в ході яких були записані усні повідомлення, що публікуються;
- основні принципи відбору оповідачів;
- вказівка на типову структуру інтерв'ю, що була застосована;
- опис умов проведення інтерв'ю;
- характеристику основних параметрів технічного обладнання;
- характеристику стану аудіальних або аудіовізуальних носіїв;
- огляд процесу технічної обробки (оцифрування, перезапису) фонограм для видання. Якщо була застосована комп'ютерна обробка звуку, вказується програмне забезпечення, що було застосоване;
- філологічні засади вибору транскрипції запису інтерв'ю;
- анотований опис архівного фонду (фондів) археографічних експедицій, документи якого лягли в основу видання;
- план побудови видання, розміщення кінофотодокументів та їх транскрипцій за частинами, розділами;
- характеристику науково-довідкового апарату та прийомів його складання;
- вказівку на всіх осіб, що брали участь: а) у забезпеченні та організації археографічних експедицій; б) транскрибуванні записів; в) підготовці джерел до публікації.

7. Вміщення додатків та ілюстрацій

Видання документів може супроводжуватися додатками, які доповнюють або поглиблюють розуміння змісту джерел усної історії. У додатках можуть бути вміщені законодавчі акти, діловодне та приватне листування, мемуари, фотодокументи, інші види джерел.

Публікація джерел усної історії може супроводжуватися ілюстраціями. Для конкретизації сприйняття усних повідомлень бажане розміщення фотографій респондентів.

ДОДАТКИ

Додаток 1

Передача усного повідомлення науково-критичним методом

а)

Цebro Катерина Іванівна, 1921 року народження, народилася у с. Біленьке Запорізької обл. (далі – К.І.): О, тут церква була... Я аж плакала, коли її розібрали...

Бойко А.В. (далі – А.В.): Ви пам'ятаєте, як її розібрали?

К.І.: А як же! Я здорова вже була, пам'ятаю. Це вже з Кавказу ми приїхали. Ходили підписували, щоби той... розпишиться, щоб церкву закрить.

А.В.: А хто ходив?

К.І.: Люди, там, видать, із сільсовета їх послали.

А.В.: Чужі?

К.І.: Та наші!! Наші! Тільки хто зна хто. В сільсовете там були. Міліціонери там були, усі служили там в сільсовете. Так ето. Післали такого підрядчика, який взявся розібрать церкву. От. І каже: "Розпишиться!" То мати каже: "Та ви що, – каже, – хай у мене руки повідпадуть, щоб я розписалася. Ви що, в самом деле!" Таке ж зданіє красиве... Ой-ой-ой...

б)

Мільчев В.І. (далі – В.І.): Так а тут як громадянська війна була, як тут Махно був, помніте?

Нечет Марія Михайлівна, 1908 року народження, народилася у с. Скельки Запорізької обл. (далі – М.І.): Ооо! Так я Махна ж бачила!!

В.І.: Бачили?

М.М.: Бачила!

В.І.: А розкажіть!

М.М.: Білий, і не білий такий, а рижуватий. Патлатий такий! Кожушок на ньому красенький. Тут рукава такі позакачані, патлаті тутечки. Він же ж у мого батька брав коня, а брат старший не дає. Так він як урізав пльоткою! Батько кричить, шо: "Брось, отдай!" А він не дає. Так він так і присів. А я глянула, шо аж рубашка лопнула. Отак ударив його! І така попруга була, як палець на ньому. Узяли того ж коня, забрали. Як ускочили в хату, так вони перерили отак. У мами був такий [...] називали, на зборах, раньше отуточки красиво пошито – так вони вкрали. Ми й не бачили коли вони... Перерили, страшне шо робили!! І були кури там і тутечки, а вони там курей, гусей взяли, мабуть, штук п'ятеро. Махна я знаю, оооо..! Махно, а тоді Керенський же був. А тоді оці ж кадети. А кадети шо... Тіки наші зайшли – уже кадети. Тіки кадети вийшли – уже Махно тут!

Додаток 2

Передача усного повідомлення науково-популярним методом

а)

Цebro Катерина Іванівна, 1921 року народження, народилася у с. Біленьке Запорізької обл.:

О, тут церква була, я аж плакала, коли її розібрали... Я здорова вже була, пам'ятаю. Це вже з Кавказу ми приїхали. Ходили люди, підписували, щоб церкву закрить. Із сільсовета їх посилали. Наші! Тільки хто зна хто. Післали такого підрядчика, який взявся розібрать церкву. От він і каже: "Розпишіться!" То мати каже: "Та ви що, – каже, – хай у мене руки повідпадуть, щоб я розписалася. Ви що, в самом деле". Таке ж зданіє красиве... Ой-ой-ой...

б)

Нечет Марія Михайлівна, 1908 року народження, народилася у с. Скельки Запорізької обл.:

Так я Махна ж бачила! Білий, і не білий такий, а рижуватий. Патлатий такий! Кожушок на ньому красенький. Рукава такі позакачані, патлаті тутечки. Він у мого батька брав коня, а брат старший не дає. Так він як урізав пльоткою! Батько кричить: "Брось, отдай!" А він не дає. Так він так і присів. А я глянула, шо аж рубашка лопнула. Отак ударив його! І така попруга була, як палець на ньому. Узяли того ж коня, забрали. Як ускочили в хату, так вони перерили отак. Ми й не бачили, коли вони... Перерили, страшне шо робили!! І були кури там і тутечки, а вони там курей, гусей взяли, мабуть, штук п'ятеро. Махна я знаю, оооо..!

Додаток 3

Бібліографія

1. Про авторське право і суміжні права: (в редакції Закону України від 11 липня 2001 року із змінами та доповненнями // Голос України. – 2001. – № 146.
2. Виноградов В.М., Рябов А.В. "Устная история" и комплектование государственных архивов. Постановка проблемы //Актуальные проблемы советского архивоведения. – М., 1986. – С.6-16.
3. Доел Р. «Устная история» в историографии современной науки: опыт и проблемы // Вопросы истории естествознания и техники. – 2000. – № 4. – С. 60–88.
4. Елисеева Н.И. Об издании фонодокументов // Материалы семинара-совещания по публикации документальных материалов. – М., 1971.
5. Звучащий мир: книга о звуковой документалистике. – М., 1979.
6. Издание документов по истории советской радиожурналистики: Методические рекомендации / Главархив СССР. ВНИИДАД. – М., 1986.
7. Ильина Т.А. Устное воспоминание как исторический источник // Советские архивы. – 1973. – № 2.

8. Кривошеина Л.Н., Фесуненко И.С. Об использовании кинофотофонодокументов // Вопросы архивоведения. – 1963. – № 1. – С. 25–35.
9. Кузнецова Н.П., Суринов В.М. "Устная история" в практике работы зарубежных архивов и научных учреждений // Советские архивы. – 1980. – № 1. – С.73-79.
10. Курносоев Н.Д. Некоторые вопросы текстологии фонодокументов // Советские архивы. – 1987. – № 4. – С. 65–71.
11. Лотман Ю. М. Устная речь в историко-культурной перспективе /Лотман Ю.М. Избранные статьи. – Т. 1. – Таллинн, 1992. – С. 184-190.
12. Магидов В.М. Кинофотофонодокументы как исторический источник // Отечественная история. – 1992. – № 2. – С. 104-116.
13. Методика подготовки для использования и публикации фонодокументов: Рекомендации / Главархив СССР. ЦГАЗ СССР. – М., 1985.
14. Передача текстів документів і пам'яток: Матеріали науково-методичної наради / Ред. кол.: В.В. Німчук, В.С. Шандра, Г.В. Боряк, Я.Р. Дашкевич., У.Я. Єдлінська, П.С. Сохань, В.В. Страшко, Н.М. Яковенко – К., 1990, – 108 с.
15. Правила издания исторических документов в СССР. – М., 1969.
16. Розанова Л.Н. К понятию авторства фонодокумента // Советские архивы. – 1983. – № 5. – С. 17–21.
17. Суринов В.М. Историческое интервью в системе источниковедческих средств // Методологические вопросы документоведения и архивоведения. Сб. докладов методологического семинара ВНИИДАД. Вып.1. – М.:ВНИИДАД, 1976.– С. 86-113.
18. Урсу Д.П. Методологические проблемы устной истории //Источниковедение отечественной истории: 1989. – М.: 1989. – С.3-32.
19. Янин В.Л. Старая граммофонная пластинка как объект источниковедения // Археологический ежегодник. 1977. – М.: Наука, 1978.
20. Baum, Willa K. Transcribing and Editing Oral History. Walnut Creek, Cal.: AltaMira Press, 1991.
21. Brown, Cynthia Stokes. Like It Was: a Complete Guide to Writing Oral History. New York: Teachers & Writers Collaborative, 1988.
22. Davis, Cullom, Kathryn Back, Kay MacLean. Oral History: From Tape to Type. Chicago: American Library Association, 1977.
23. Deering, Mary, Jo and Barbara Pomeroy. Transcribing Without Tears: A Guide to Transcribing and Editing Oral History Interviews.

Washington, D.C.: George Washington University Library Oral History Program, 1976.

24. Enhancement of Validity In Oral History Tapes and Transcriptions. A Master's paper for the M.S.L.S. degree. May, 2001. 43 pages. Advisor: David W. Carr.

25. Harris, Ramon I., Joseph H. Cash, Herbert T. Hoover, Stephen R. Ward. The Practice of Oral History: A Handbook. Glen Rock: Microfilming Corporation of America, 1975.

26. Humphries, Stephen. The Handbook of Oral History : Recording Life Stories. London: Inter-Action Inprint, 1984.

27. Jeffrey, Jaclyn and Glenace Edwall eds. Memory and History: Essays on Recalling and Interpreting Experience [essays by] Paul Thompson. [et al.]. Lanham, Md. : University Press of America, 1994.

28. Labov, W./Waletzky, J. Narrative analysis: Oral versions of personal experiences.// J.Helms (Ed.): Essays on the verbal and visual arts. Seattle, WA: University of Washington Press, 1967

29. Mishler, E.G. Research Interviewing. Context and Narrative, Cambridge (Harvard Univ.Press), 1986

30. Oral History Association. Guidelines and Principles of the Oral History Association. Los Angeles, CA.: Oral History Association, 1992.

31. Rebecca Jones Blended Voices. Crafting a Narrative from Oral History Interviews /The Oral History Review, Vol. 31, 2004, No. 1, pages 23–42.

32. Stephenson, Shirley E. Editing & Indexing: Guidelines for Oral History. 2nd printing (with revisions). [Fullerton]: Oral History Program, California State University, Fullerton, 1983.

33. Stricklin, David, and Rebecca Sharpless. The Past Meets the Present: Essays on Oral History. Lanham, Md.: University Press of America, 1988.

34. Transcribing, Editing and Processing Oral Histories, Minnesota Historical Society Oral History Office, 1996.

35. Yow, Valerie Raleigh. Recording Oral History: a Practical Guide for Social Scientists. Thousand Oaks, Calif: Sage Publications, 1994.

* * *

З моменту розробки цих правил пройшло майже три роки. Увесь цей час продовжувалися експедиції, більше ставало записів усних розповідей, втім їхня публікація постійно відкладалася. З одного боку, ми

воліли пояснити це силою поточної роботи, коли просто не встигали опрацьовувати зібраний матеріал і він накопичувався від експедиції до експедиції (а були роки, коли відбувались 5 - 7 експедицій). А скоріш за все ми й самі були просто не готові підійти до вирішення цього питання. Певний страх перед глобальністю цієї роботи стояв на заваді, та й матеріальна складова була не останньою. Нарешті, на початку 2006 року, страх було переборено, а кошти, хоч і частково, але було знайдено. Створена активна група, основу якої склали Надія Швайба та Надія Белік (Рогожкіна), розпочала підготовку усних розповідей до публікації. Цьому передувала титанічна робота - повторна розшифровка і звірка текстів з аудіофайлами. Водночас розпочалося транскрибування тексту. І ось на цьому етапі прийшло усвідомлення, що попередні правила відірвані від реальності. Вони не враховували силу-силенну ситуацій, якими рясніли розповіді. Тому в процесі підготовки, в процесі практичної роботи випрацьовуються нові правила, які б мали задовольнити передачу тексту науково-популярним методом. Фактично, Надією Швайбою та Надією Белік (Рогожкіною) були конкретизовані попередні правила і вже в такому вигляді вони заклали основи здійсненої публікації тексту науково-популярним методом.

Методичні рекомендації до публікації науково-популярним методом усних джерел, зібраних археографічними експедиціями ЗНТН у 2000-2001 рр.

Науково-популярний тип видання матеріалів експедицій зумовлює конкретний вибір методу передачі тексту транскрипцій аудіозаписів, створених під час інтерв'ювання.

Створення транскрипції усного джерела є попереднім етапом роботи археографа. Незалежно від подальшого методу передачі тексту *транскрипції*, вона створюється як стенографічний, дослівний текст, з незначною редакційною обробкою, а саме: виключенням незв'язних та незакінчених реплік, які заважають правильному розумінню змісту повідомлення. Транскрипція в повному обсязі зберігає запитання інтерв'юєрів і не передбачає жодних змін у послідовності та хронології викладення подій, про які йдеться.

Наступним етапом роботи археографа є передача тексту транскрипції усного джерела науково-популярним методом й одночасна звірка транскрипції з оригінальним аудіозаписом інтерв'ю.

Науково-популярний метод відповідає потребам професійних істориків, що провадять наукові дослідження над інформацією джерела. Водночас він дозволяє наблизити джерело усної історії до широкої аудиторії, робить його доступним для сприйняття і вивчення тими, хто не займається історією професійно, сприяє популяризації історичних знань.

Транскрипція усних повідомлень науково-популярним методом ґрунтується на принципах культурологічної цінності документа, точності й уніфікованості відтворення тексту при публікації. Це передбачає, з одного боку, наближення тексту до норм сучасного правопису, з іншого боку, дозволяє відтворити на письмі оригінальну мову усної розповіді, її орфоенію та стиль.

При безпосередній передачі тексту транскрипції аудіо-запису науково-популярним методом:

1. Археограф здійснює поділ тексту на слова, речення, абзаци відповідно до норм сучасного українського правопису.

2. Передача запитань інтерв'юєра для науково-популярного методу не є обов'язковою і в даному виданні не наводиться. Втім, якщо респондент на поставлені запитання відповідає не розширено (так, ні, не пам'ятаю, не знаю такого), то запитання може передаватися як складова його розповіді і нічим не виділяється.

3. Передача відповідей респондента здійснюється із застосуванням звичайних знаків пунктуації: звичайне твердження – /./; звичайне запитання – /?/; запитання з емпізою – /?! або ??/; твердження з емпізою – /!/; незакінчена відповідь, або різкий перехід до нового сюжету – /.../ та ін.

4. Повтори, вигуки, обмовки, інші елементи усного мовлення, які не несуть інформаційного навантаження, опускаються, за винятком, коли вони становлять стійку особливість мови конкретного оповідача, або допомагають передати емоційне ставлення до згаданого.

5. Уточнення по ходу розповіді, зроблені респондентом, беруться у круглі дужки ().

6. У квадратних дужках археографом зазначаються зміни емоційного стану респондента [сміється], [плаче] та ін., що безпосередньо впливали на пригадування та розповідь.

7. У квадратних дужках [] зазначаються нерозбірливі слова та словосполучення з огляду на вимову респондента; не розчуті точно слова; при відсутності аудіоджерела – нерозбірливі слова наявної письмової транскрипції.

8. Пошкодження значної ділянки аудіозапису з технічних причин та неможливість його транскрибувати позначається у квадратних дужках: [Далі нерозбірливо]. В археографічній примітці вказується причина цього – шуми, низька якість запису, розрядження батарейок, кінець запису тощо.

9. Орфоепія мови зберігається. Передається специфічне поєднання української мови з російською (суржик), характерне для сільської місцевості південно-східного регіону. Відповідно зберігаються русизми, вимова українських слів на російський манер, для передачі яких застосовується фонетичний принцип написання слів (вообще, раньше, работали, колхоз, продовольствие тощо). Іншомовні слова (наприклад, німецькою мовою), що вживаються у прямій мові, чи в репліках, передаються українською мовою за фонетичним принципом і при потребі перекладаються у підрядковій примітці.

10. Усі власні, географічні назви, імена та прізвища, населені пункти, установи передаються за оригінальною вимовою респондента. Припускається їх уніфікація у межах розповіді однієї особи. Уточнення і пояснення перекручених респондентом назв наводиться у коментарях.

11. Пряма мова у розповіді респондентів зберігається і передається за нормами сучасного правопису.

12. У випадку, коли проводилось опитування одразу кількох респондентів (сестри, чоловік і жінка, інші родичі або сусіди), археограф позначає, кому належить кожна записана репліка, згадка, уточнення. Згадки та репліки, що належать різним особам, кожного разу наводяться з абзаца, на початку якого зазначається їх автор (Скалацька А.В.; Тодорцева М.В.). Коли встановити другу чи третю особу, що бере участь в опитуванні, неможливо, робиться археографічна підрядкова примітка приблизно такого змісту: “Особу не встановлено”.

13. Послідовна подача тексту оповіді зберігається лише у випадку, коли кореспондентом та респондентом була витримана хронологічна і

логічна послідовність при створенні усного джерела. В іншому разі археограф самостійно здійснює впорядкування поданої у розповіді інформації за тематико-хронологічним принципом. Останнє значно полегшує сприйняття і розуміння читачем опублікованих матеріалів, прискорює дослідницький пошук інформації, об'єднує поодинокі згадки, обмовки, пригадування в логічні тематичні блоки.

Для даного видання археографи дотримуються переважно такої тематико-хронологічної послідовності: спочатку подається основна інформація про родину респондента, потім – у хронологічній послідовності його згадки про події політичного та соціального життя, далі – інформація побутового, сімейно-обрядового характеру, наприкінці розповіді – інформація респондента про його сучасне життя та ставлення до сучасних реалій.

14. При впорядкуванні інформації тексту транскрипції науково-популярним методом слід враховувати особливості асоціативного мислення і не розривати повідомлення, спричинені асоціативним пригадуванням респондента. Останнє дозволяє передати внутрішній світ людини, сформований взаємозв'язок між подіями, свідком чи учасником яких вона була.

15. Текст інтерв'ю, переданий науково-популярним методом, забезпечується редакційним заголовком, котрий у даному виданні науково-популярного типу є скороченим і містить такі елементи:

- прізвище, ім'я, по батькові респондента;
- рік народження респондента;
- місце постійного проживання респондента на момент інтерв'ю;
- ім'я особи (осіб), яка здійснювала опитування, дата проведення інтерв'ю (зазначається у примітці).

Приклад:

№ 45

Сідомон Іван Іванович, 1927 року народження,
с. Мала Білозірка Василівського району Запорізької області¹

¹ Опитування провели Савченко І.В. та Гончаров В. (липень, 2001 р.)